

دانشگاه گوارا

نشریه کارآفرینی در کشاورزی

جلد پنجم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۷

۱۰۵-۱۱۶

<http://jead.gau.ac.ir>

DOI: 10.22069/jead.2020.17419.1398

مسئله شناسی صنایع غذایی تبدیلی روستایی شهرستان کبودرآهنگ در راستای توسعه کارآفرینی روستایی

علیرضا حسن بگی^۱، امیرحسین علی بیگی^۲ و زهرا اطهری^{۳*}

^۱ کارشناس ارشد توسعه روستایی دانشگاه رازی کرمانشاه

^۲ دانشیار و عضو هیات علمی گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه رازی، کرمانشاه

^۳ استادیار و عضو هیات علمی گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه رازی، کرمانشاه

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۵/۱۵؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۰/۱۹

چکیده

توسعه صنایع تبدیلی روستایی می تواند در جهت افزایش درآمد و ارتقاء سطح زندگی روستاییان، به عنوان عاملان اصلی تولید غذا و ساماندهی وضعیت اقتصادی روستاها نقش سازنده و مهمی را ایفا کند. این صنایع راهکار و راه حل بسیار مهمی برای ایجاد تعادل و پاسخ به چالش هایی نظیر فقر و پایین بودن درآمد، عدم تعادل بین شهر و روستا، کشاورزی با بازده پایین، مهاجرت، عرضه نیروی کار و امنیت غذایی هستند، اما با مسائل و مشکلاتی مواجه اند که سبب شده نتوانند از نظر تولید، کارآفرینی روستایی و اشتغالزایی توسعه لازم را داشته باشند. این پژوهش با هدف مسئله شناسی صنایع غذایی تبدیلی روستایی شهرستان کبودرآهنگ استان همدان به صورت کیفی انجام شد. جامعه مورد مطالعه شامل ۷۹ واحد صنایع غذایی تبدیلی روستایی شهرستان کبودرآهنگ استان همدان بود که با استفاده از روش نمونه گیری هدفمند و تکنیک گلوله برفی، نمونه های تحقیق انتخاب شدند. تکنیک جمع آوری داده ها، مصاحبه انفرادی نیمه ساختارمند بود. بر پایه تحلیل داده ها، صنایع تبدیلی مورد مطالعه در ابعاد مالی و اعتباری، قانونی، سازمانی، بازاریابی، آموزشی، مدیریتی دارای مشکلات متعددی بودند. وجود واسطه گرها و رقبا غیر مجاز و بلایای طبیعی از دیگر مسایل اصلی این صنایع تبدیلی بودند. در نهایت راهکارهایی از سوی مالکان واحدها برای مسایل پیش روی ارائه گردید.

واژه های کلیدی: صنایع تبدیلی، صنایع روستایی، کارآفرینی روستایی، توسعه روستایی

مقدمه

بوده است. برخی از روستاها در رفاه نسبی به سر می برند، در حالی که برخی دیگر با فقر روبرو هستند. انجام فعالیت های کشاورزی در مناطق روستایی کشور به صورت سنتی و وابستگی بالای آن به شرایط محیطی و آب و هوایی و از طرفی واردات بی رویه و

مناطق روستایی در دهه های گذشته از نظر بنیان های اقتصادی از آسیب پذیری زیادی برخوردار بوده اند و توزیع ثروت در روستاهای کشور نابرابر

* نویسنده مسئول: z.athari@razi.ac.ir

بدون برنامه محصولات مختلف و مشابه کشاورزی سبب شده است با وجود این که روستاها کانون‌های تولید و اشتغال هستند، اما شاهد رکود اقتصادی این مناطق و پایین بودن درآمد روستاییان (رضوی، ۱۳۹۷) و سرازیر شدن خیل عظیمی از جمعیت روستایی به شهرها باشیم (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۹). در چنین شرایطی، جستجوی فعالیت‌هایی که به شرایط اقلیمی وابستگی کمتری داشته باشد و برنامه ریزی و تدبیر سیاست‌هایی جهت جلوگیری از ورود محصولات کشاورزی خارجی و توسعه ی صنایع کشاورزی داخلی از جمله استقرار صنایع تبدیلی روستایی در روستاها از مهمترین اقدامات در راستای تقویت اقتصاد روستایی کشور تلقی می‌شود (مطیعی لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۰).

این صنایع از یک سو به واسطه نقش و جایگاه انکارناپذیر در ایجاد اشتغال و کارآفرینی در نواحی روستایی و از سوی دیگر به دلیل پیوند تنگاتنگ با بخش کشاورزی و خدمات، نه تنها نقش بسزایی در توسعه روستایی در مقیاس محلی دارند، بلکه در مقیاس کلان و در تولید ملی نیز می‌تواند سهم قابل قبولی را نصیب نواحی روستایی بسازد (حاجی نژاد و همکاران، ۱۳۸۵) چرا که صنایع روستایی یک شرط ضروری و اساسی برای توسعه ملی به حساب می‌آید (عسگری و همکاران، ۱۳۸۳). در بین صنایع روستایی، صنایع تبدیلی از مزیت بالاتری برخوردارند که مزیت صنایع خرد در برابر صنایع بزرگ، وجود اثر حمل و نقل، اثر اندازه بازار، اثر تنظیم، مؤثر بودن انتخاب و اثر کنترل، این صنایع را در تولید اکثر کالاها به انتخاب نخست تبدیل کرده است (Bouri et al., 2011).

صنایع تبدیلی یک راهکار و راه‌حل بسیار مهمی برای ایجاد تعادل و پاسخ به چالش‌هایی، نظیر: فقر و پایین بودن درآمد، عدم تعادل بین شهر و روستا،

کشاورزی با بازده پایین، مهاجرت، امنیت غذایی، عرضه نیروی کار و... می‌باشد. اما این واحدها طی چند سال گذشته نتوانسته‌اند از نظر مقیاس و میزان تولیدات، کارآفرینی و اشتغال‌زایی توسعه لازم را داشته باشند و بطور ناموفق و مریض در حال فعالیت هستند به طوری که پژوهش‌های مختلفی در داخل و خارج از کشور به مسائل و مشکلات پیش روی این صنایع پرداخته است از آن جمله ی این مسائل، می‌توان به حوزه رقابت‌پذیری، فناوری، سرمایه، مدیریت و نیروی انسانی ماهر همچنین عدم اجرای پروژه‌های دارای مجوز در حوزه صنایع تبدیلی بخش کشاورزی (بهزادنسب، ۱۳۹۴) اشاره نمود که مانع از رشد و توسعه و یا به‌طور کلی رکود این صنایع شده است. مسائل و مشکلاتی که مرادی و همکاران (۱۳۹۴): ۴۹۰ در ارتباط با صنایع روستایی به آنها اشاره نموده اند شامل دو دسته ی کلی مشکلات مدیریتی و آموزشی است. Kazungu & Tang Guuroh (2014) مشکلات صنایع را در طیف وسیع‌تری بررسی نموده‌اند و علاوه بر مسائل و مشکلات مدیریتی و آموزشی به مشکلات دیگری مانند مسائل و مشکلات قانونی و دولتی مانند ضعف کمی و کیفی زیرساخت‌ها، مواد اولیه، نوسانات قیمت مواد اولیه، ضعف در بازار فروش محصولات فراوری شده، ضعف در قوانین و مقررات، وضعیت مالیاتی و مشکلات اقتصادی اشاره نموده اند. Jebadurai (2013) نیز ضعف مدیریت و نیروی انسانی و مسائل و مشکلات اقتصادی در صنایع و واحدهای روستایی را مطرح نموده اند. در همین راستا Patel & Chavda (2013) فراهم بودن برخی امکانات و زیرساخت‌ها را برای توسعه و گسترش صنایع روستایی لازم دانسته و بر آنها تأکید نموده اند از جمله وجود امکانات اقتصادی و مالی، و امکانات اولیه مانند دسترسی به برق، تأمین آب، امکانات حمل و نقل و انرژی مورد

گونه واحدها با وضعیت نامناسب و با کمتر از ظرفیت اسمی و با مشقت زیاد به صورت کچدار و مریض در حال فعالیت می‌باشند و می‌طلبند که جان تازه‌ای در صنایع فراوری محصولات کشاورزی این شهرستان دیده شود، برای این منظور اولین گام شناسایی مشکلات و عارضه‌های این صنایع می‌باشد تا با رونق آنها بتوان ارزش افزوده محصولات کشاورزی را برای کشاورزی به بار آورد و از خام فروشی محصولات آنان جلوگیری شود، این کار باعث توسعه کارآفرینی، ایجاد اشتغال پایدار و درآمد روز افزون برای کشاورزان می‌گردد و در نهایت توسعه کشاورزی و روستایی را در بر خواهد داشت، لذا هدف از این پژوهش مسأله شناسی صنایع غذایی تبدیلی روستایی شهرستان کبودرآهنگ و ارائه راهکارهای مناسب جهت پایداری این صنایع می‌باشد.

روش تحقیق

این مطالعه از نظر پارادایم، کیفی، از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ میزان نظارت و درجه کنترل متغیرها، میدانی و به روش تئوری بنیانی بود. جامعه مورد مطالعه این تحقیق شامل صاحبان صنایع غذایی تبدیلی روستایی شهرستان کبودرآهنگ استان همدان به تعداد ۷۹ واحد بودند که در جدول ۱ نام واحدها و تعداد آنها ارائه شده است. مطلعان کلیدی از میان مالکان صنایع غذایی تبدیلی روستایی شهرستان کبودرآهنگ انتخاب شدند. گزینش نمونه‌ها تا زمان رسیدن به اشباع تئوریک که به‌عنوان استاندارد طلایی پایان نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی مورد تأکید قرار گرفته است (رنجبر و همکاران، ۱۳۹۱)، ادامه یافت. بدین ترتیب پس از انجام مصاحبه با ۱۷ نفر از صاحبان صنایع که به روش گلوله برفی انتخاب شدند و بیش از ۴۰ ساعت به طول انجامید، اشباع تئوریک حاصل گردید.

نیاز. Bass (2012) نیز بر عدم تمایل و رغبت خارجیان و حتی افراد سرمایه‌گذار داخلی برای سرمایه‌گذاری در روستاهای دورافتاده، نبود انگیزه کافی در افراد محلی و بومی برای اشتغال و فعالیت در واحدها به علت پایین بودن دستمزدها اشاره نموده و واردات بی رویه از کشورهای توسعه یافته را عامل مهمی در تقاضای اندک مشتریان برای تولیدات محلی دانست که سبب رکود و تعطیلی واحدها و صنایع روستایی شده است. همان‌طور که نتایج پژوهش‌ها نشان داد در مورد مسائل و مشکلات واحدها و صنایع روستایی و دلایل رکود آنها تا حدودی اجماع و توافق وجود دارد اما اصغری لقمجانی و همکاران مشکلات اصلی این واحدها را تنها عدم حمایت سازمان‌ها و مسئولان ذکر نمودند و معتقدند که اگر مسئولان حامی آنها باشند می‌توانند با تدابیر و اقدامات مناسب و به‌هنگام تمامی خرده مسائل و مشکلات صنایع و واحدهای روستایی را مرتفع سازند (اصغری لقمجانی و همکاران، ۱۳۹۱).

در شهرستان کبودرآهنگ استان همدان نیز وجود مشکلات فراوان سبب عدم بهره‌وری مناسب از این صنایع شده است، پتانسیل‌ها و مزیت‌های نسبی موجود در شهرستان کبودرآهنگ حاکی از وجود زمینه‌های گسترش صنایع تبدیلی در محیط‌های روستایی است. در این باره باید گفت سالانه ۳۶۱۰۴ تن محصولات باغی و ۴۲۸۲۹۰ تن محصولات زراعی در این بخش تولید می‌شود (سازمان جهاد کشاورزی استان همدان، ۱۳۹۳) و با اینکه ۷۹ واحد از این صنایع در شهرستان کبودرآهنگ فعالیت دارند که از این میان واحدهای فرآوری و تولید صنایع غذایی روستایی به تعداد ۵۰ واحد و سایر واحدهای دیگر و ظرفیت اشتغال ۱۰۹۸ نفر سهم در خور توجهی را در توسعه کشاورزی و اقتصادی منطقه می‌تواند داشته باشد. طی مشاهدات و بازدیدهای به‌عمل آمده، این

گردآوری داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه ساختارمند
انفرادی، بحث گروهی متمرکز، یادداشت‌برداری و ضبط صدا انجام گرفت.

جدول ۱- تعداد صنایع غذایی تبدیلی- کارگاهی شهرستان کبودرآهنگ

ردیف	نام کارگاه صنایع غذایی	تعداد
۱	تولیدی شوریجات و ترشیجات	۳۰
۲	بسته‌بندی میوه و سبزیجات	۵
۳	سورت و بسته‌بندی سیب زمینی	۱۷
۴	تولیدی شیره انگور	۱۱
۵	بسته‌بندی حبوبات	۵
۶	ایستگاه جمع‌آوری شیر و ماست بندی	۶
۷	بسته‌بندی و تولید عسل	۵
	جمع	۷۹

منبع: (سازمان جهادکشاورزی استان همدان، ۱۳۹۵)

یافته‌های تحقیق

ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان: صنعت
گران تبدیلی روستایی که نمونه‌های تحقیق را تشکیل دادند بیشتر در حوزه ترشیجات و شوریجات فعالیت داشتند (۱۰ واحد تولیدی)، اما در زمینه بسته بندی میوه و تهیه شیره انگور هر کدام یک واحد تولیدی مورد مطالعه قرار گرفت. در زمینه بسته بندی سیب زمینی دو واحد تولیدی و در زمینه بسته بندی حبوبات سه واحد مورد مطالعه قرار گرفت (جمعاً ۱۷ واحد تولیدی). همه واحدهای مورد مطالعه با کمتر از ۱۰ نفر پرسنل فعالیت داشتند، لذا جزء واحدهای تولیدی خرد دسته بندی می‌شوند. سن بیشتر مالکان این واحدها بین ۳۱ تا ۴۰ سال بود (۹ نفر)، تحصیلات آنان بیشتر لیسانس و دیپلم بود. همچنین ۶ واحد دارای بیشتر از ۱۶ سال سابقه کار بودند، نکته دیگر این بود که نیروی کار همه واحدهای مورد مطالعه بومی بودند و هیچکدام نیروی کار غیر بومی نداشتند. بیشتر محصول تولیدی این واحدها در سطح کشور پخش می‌شد و به فروش می‌رسید (۵۸/۸ درصد). از ۱۷ واحد مورد بررسی ۹ واحد در

کارگاه‌های آموزشی شرکت نکرده بودند و ۸ واحد دیگر بیان داشتند که در کارگاه‌های آموزشی مانند دوره نحوه نگهداری محصولات غذایی شرکت کرده‌اند. همچنین ۱۳ مورد از نمونه‌های پژوهش بیان داشتند که برای راه‌اندازی کسب و کار خود وام دریافت کرده‌اند. در این راستا از ۱۷ مورد، نمونه تحقیق، ۱۳ مورد به صورت واحد تولیدی و ۴ مورد به صورت مشاغل خانگی فعالیت داشتند.

مسئله شناسی صنایع غذایی تبدیلی روستایی شهرستان کبودرآهنگ: به منظور تحلیل داده‌ها ابتدا تمامی مکالمه‌های ضبط شده، یادداشت‌های میدانی و مصاحبه‌ها به متون نوشتاری تبدیل شدند. در مرحله بعد با استفاده از استراتژی جمله به جمله، عبارت‌های مهم و مرتبط با موضوع پژوهش مشخص شدند. در پایان این مرحله به نظر رسید که این مفاهیم کلیدی عارضه‌های پیش روی صنایع غذایی تبدیلی را در ابعاد مختلف پوشش داده و نیازی به مراجعه بعدی به نمونه‌های مورد مطالعه وجود ندارد به بیان دیگر اعتبار درونی داده‌ها در این مرحله مورد تأیید قرار گرفت. خروجی مرحله کدگذاری باز ۳۲ کد بود که

محققان کدها را با یکدیگر مقایسه و آنها را در قالب ۹ طبقه گروه‌بندی کردند، در نهایت ۸ طبقه مربوط به عارضه‌های صنایع غذایی-تبدیلی-کارگاهی بر اساس فراوانی اولویت بندی شدند و یک طبقه مربوط به پیامدهای مشکلات پیش روی این واحدها می‌باشد که در ادامه به وضعیت و فرایند رسیدن به آنها اشاره شده است.

در مرحله کدگذاری محوری مفاهیم مشابه در قالب کدهای یکسان کدبندی شدند. در کدگذاری محوری، پژوهشگر کدها و دسته‌های اولیه‌ای را که در کدگذاری باز ایجاد شده بود، با موارد مشابه ادغام و ارتباط بین خرده طبقه‌ها را مشخص کردند. در نهایت، طبقاتی با مفاهیم جدید شکل گرفت. از آنجا که مقایسه مداوم از الزامات کدگذاری محوری است،

جدول ۲-مقوله‌های حاصل از تحلیل مفاهیم استخراج شده

مقوله‌ها	مفاهیم	کد مرتبط
مشکلات اعتباری و مالی	عدم سرمایه کافی برای برطرف کردن نیازهای کارگاه	B1
	عدم تسهیلات بانکی مناسب (بها ندادن به سند مالکان صنایع	B2
	هزینه بالای خدمات آموزشی و ارتباطی	B3
	بالا بودن حق بیمه کارگران	B4
	عدم نقدینگی، برای دسترسی به مواد اولیه	B5
	بدحساب بودن برخی از مشتریان	B6
	عدم در نظر گرفتن سلیقه مشتریان به دلیل عدم توان مالی	B7
مشکلات قانونی	قوانین سخت و دست و پا گیر برای احداث واحدهای تولیدی	D1
	قوانین سخت و دست و پا گیر به منظور توسعه واحدهای تولیدی	D2
	عدم کارایی برخی قوانین در منطقه؛ مانند قانون تغییر کاربری اراضی	D3
مشکلات سازمانی	مشکل ارزش افزوده توسط دولت	L1
	سختگیری اداره محیط زیست جهت توسعه واحدها	L2
	عدم توانایی پرداخت مالیات، به دلیل زیاد	L3
	حق گمرکی زیاد جهت صادرات محصولات در مرزها	L4
	عدم خرید تضمینی مواد اولیه محصولات	L5
	عدم حمایت دولت از پرداخت حق بیمه	L6
مشکلات بازاریابی	عدم وجود بازار مناسب برای فروش محصولات	E1
	مشکل در صادرات به دلیل تحریم‌ها و روابط سیاسی نامطلوب با سایر کشورها	E2
	سستی بودن بازاریابی	E3
واسطه‌ها و رقبای غیرمجاز	وجود واسطه‌ها و دلالان سودجو	C1
	تولید تولیدکنندگان زیر زمینی و غیر بهداشتی به عنوان رقیب محصولات	C2
	تخریب بازار محصول و رونق تولید به دلیل وجود تولیدکنندگان غیر بهداشتی و بی کیفیت	C4
مشکلات مدیریتی	کم بودن نیروی کار در زمان‌های مورد نیاز و بالا بودن هزینه دستمزد کارگر	M1
	عدم دسترسی به نیروی متخصص در رشته صنایع غذایی در منطقه	M2
	عدم وجود مدیریت مناسب در زمینه الگوی کشت محصولات کشاورزی	M3
	عدم همخوانی مقدار تولید محصولات خام با نیاز واحد صنایع تبدیلی کشاورزی	M4

مشکلات آموزشی	G1	عدم آموزش‌های لازم به پرسنل (عدم برگزاری دوره‌های آموزشی منظم و مورد نیاز واحدها) از جمله نگهداری و کنترل مواد غذایی
	G2	عدم آموزش‌های محیط زیستی به پرسنل
بلایای طبیعی	A1	وجود خشکسالی و آسیب زدن به محصولات کشاورزی (مواد اولیه کارگاه‌ها)
	A2	خسارت به محصولات کشاورزی به دلیل سیل و سرما و تغییرات اقلیم
پیامد مشکلات پیش روی واحدهای تبدیلی	O1	عدم رضایت مالکان واحدها از کسب و کار
	O2	عدم انگیزه کافی برای ادامه کار

مناسب برای فروش محصولات، مشکل در صادرات به دلیل روابط سیاسی و وجود تحریم‌ها و سنتی بودن بازاریابی واحدهای تولیدی می‌باشد، از دیگر مشکلات صنایع تبدیلی روستایی است.

طبقه موانع قانونی واحدهای تبدیلی از دیگر مسائل صنایع غذایی تبدیلی روستایی است. در این زمینه می‌توان گفت: تغییر کاربری اراضی زمین‌های غیرقابل کشت و لزوماً بی ارزش و یا تغییر کاربری که هیچ ضرری به محیط زیست هم حتی نخواهد زد. قوانین برای اراضی مستعد قابل کشت و بسیار مطلوب که در نقاط مختلف کلان شهرها مثل تهران می‌باشد در منطقه کیودرآهنگ اصلاً کارایی ندارد ولی به اجرا گذاشته می‌شود که این خود باعث انصراف و عدم سرمایه‌گذاری و جذب سرمایه‌گذار در منطقه گردیده و باعث عدم توسعه و رونق اینگونه واحدها شده است.

وجود واسطه‌ها و دلالتان سودجو، وجود تولیدکنندگان غیر بهداشتی و زیرزمینی که با فروش محصولات تولیدی خود با قیمت پایین، رقیب محصولات تولیدی واحدهای صنایع تبدیلی شده‌اند، همچنین تولید این واحدهای غیرمجاز که به دلیل پایین بودن کیفیت و غیر بهداشتی بودن، در فروش محصولات تولیدی این واحدهای صنایع تبدیلی مجاز

با توجه به جدول ۲، هزینه بر بودن خدمات آموزش و ارتباطی برای واحدها از مشکلات مالی است که بر سر راه آنها قرار دارد، بالا بودن حق بیمه کارگران و عدم حمایت دولت از پرداخت حق بیمه کارگران، عدم نقدینگی واحدها برای خرید به موقع مواد اولیه و ارزان قیمت، بد حساب بودن برخی مشتریان و وارد آمدن خسارت مالی به واحدها و در نهایت عدم در نظر گرفتن سلیقه مشتریان به دلیل عدم توان مالی واحدهای تولیدی که سبب می‌شود واحد تولیدی نتواند محصولات فرآوری شده مختلف و متنوعی را متناسب با سلیقه مشتریان تأمین نماید.

طبق جدول ۲، مشخص شد که طبقه دولتی - سازمانی شامل زیر طبقه‌های ارزش افزوده محصولات توسط دولت، سختگیری اداره محیط زیست جهت توسعه واحدها در صورتی که واحدها هیچگونه آلودگی زیست محیطی ندارند، بالا بودن مقدار مالیات پرداختی توسط واحدها، بالا بودن پرداخت حق گمرکی محصولات به منظور صادرات و عدم خرید تضمینی مواد اولیه توسط دولت است که باعث آشفته‌گی بازار و ضرر و زیان واحدهای تولیدی به منظور خرید مواد اولیه شده است، عدم حمایت دولت از پرداخت حق بیمه کارگران نیز باعث مشکلاتی برای واحدهای تولیدی شده است. از سوی دیگر، مشکلات بازار و بازاریابی که شامل عدم وجود بازار

پیش روی واحدهای تبدیلی بود که این طبقه دارای دو زیر طبقه وجود خشکسالی و خسارت به محصولات کشاورزی به دلیل سیل و سرما و تغییرات اقلیم بود. به این صورت که اگر سالی باران کم باشد و یا سرما و سیل بی موقعی به وجود آید، روی کشاورزی و مواد خام اولیه مورد نیاز واحدها تأثیر منفی خواهد داشت.

عارضه‌های پیش روی صنایع تبدیلی-کارگاهی باعث به وجود آمدن پیامدهایی برای این واحدها شده است که در طبقه‌ای جداگانه با عنوان پیامدهای عارضه‌های صنایع تبدیلی طبقه‌بندی شده که شامل دو زیر طبقه عدم رضایت مالکان واحدها از کسب و کار خود و عدم انگیزه کافی برای ادامه کار مالکان این واحدها است.

- شناسایی راهکارهایی برای بهبود وضعیت موجود صنایع غذایی تبدیلی روستایی شهرستان کبودرآهنگ در این بخش پس از مرور متن مصاحبه‌ها، مفاهیم مرتبط با راهکارهای بهبود وضعیت صنایع غذایی تبدیلی، از دیدگاه مالکان صنایع تبدیلی، استخراج گردید که در جدول ۳ ارائه شده‌اند.

همان‌طور که در جدول بالا مشاهده می‌شود، مالکان واحدهای صنایع تبدیلی ۱۵ راهکار برای بهبود واحدهای خود ارائه داده‌اند که تأکید بیشتر آنها بر روی تجدیدنظر بر قوانین دست و پاگیر همانند: تجدیدنظر در قوانین اخذ مالیات از واحدهای تولیدی کوچک، دادن مجوز جهت حفر چاه به منظور تأمین آب، کاهش حق بیمه‌های نیروی کار برای مالکان، حمایت دولت جهت ارائه تسهیلات با بهره پایین و برگزاری نمایشگاه‌های مختلف به منظور ارائه محصولات تولیدی واحدها از جمله راهکارهای اساسی مالکان صنایع تبدیلی مواد غذایی بودند.

تأثیر منفی گذاشته‌اند، مسایل عمده ای را این صنایع به وجود آورده‌اند.

از موارد دیگر عارضه‌های صنایع تبدیلی، طبقه مشکلات نیروی انسانی و مدیریتی است که دارای سه زیر طبقه‌های بالا بودن هزینه دستمزد کارگر در زمان مورد نیاز شرکت‌ها، عدم دسترسی به نیروی متخصص در رشته صنایع غذایی در منطقه و عدم وجود مدیریت مناسب در زمینه الگوی کشت محصولات کشاورزی و عدم همخوانی مقدار تولید محصولات خام با نیاز واحد صنایع تبدیلی کشاورزی است. در منطقه کبودرآهنگ نیروی متخصص دارای تحصیلات دانشگاهی در رشته مواد غذایی در شهرستان بسیار کم می‌باشد و خارج از شهرستان و استان هم با حقوق پایین حاضر به همکاری با واحدهای غذایی نمی‌باشند و می‌توان گفت در زمینه نیروی متخصص در منطقه محدودیت وجود دارد. در مورد عدم همخوانی مقدار تولید محصولات خام با نیاز واحد صنایع تبدیلی کشاورزی می‌توان گفت که نبود محصولات خام و مواد اولیه و خالی ماندن ظرفیت تولید واحد مانند واحدهای لبنی به دلیل نبود شیرخام موردنیاز با ظرفیت کم و یا گاهی با تعطیلی مواجه گردیده است. در برخی موارد صدور مجوز بیش از مواد خام می‌باشد و در برخی از موارد نیز مواد خام تولیدی بیش ظرفیت واحدهای فرآوری می‌باشد.

بر پایه یافته‌ها، عدم آموزش‌های لازم به پرسنل (عدم برگزاری دوره‌های آموزشی منظم و مورد نیاز) واحدها، از جمله نگهداری و کنترل مواد غذایی و عدم آموزش‌های زیست محیطی به پرسنل به جای سختگیری‌های اداره محیط زیست برای توسعه واحدها، در طبقه مشکلات آموزشی قرار گرفتند. طبقه مشکلات طبیعی نیز از جمله دیگر عارضه‌های

جدول ۳- راهکارهای بهبود وضعیت موجود صنایع غذایی تبدیلی

مسائل مربوطه	راهکارها
واسطه‌ها و رقبای غیر مجاز	سروسامان دادن به فعالیت واحدهای غیر قانونی و بدون مجوز
سازمانی	تجدید نظر در پرداخت حق بیمه کارگران توسط دولت کاهش حق بیمه‌های نیروی کار برای مالکان واحدهای تولیدی کاهش ارزش افزوده مواد غذایی تولیدی به منظور مدنظر قرار دادن سلیقه تجدید نظر در مالیات، به صورت اخذ مالیات، با تولید خالص و درآمد خالص واحدها به جای تسهیلات دریافتی از بانکها و هزینه صورت گرفته مصرف کنندگان باعث می‌شود که قیمت تمام شده محصول کاهش یابد و این موضوع سبب جلب نظر مصرف کنندگان می‌گردد که تمایل به خرید محصول با قیمت پایین را دارند
قانونی	تجدید نظر در قوانین و مقررات دست و پا گیر به منظور ایجاد صنایع تبدیلی کاهش میزان آب برداشتی واحدهای زراعی و تخصیص آن به واحدهای تولیدی که نیاز به آب دارند
اعتباری و مالی	ارائه تسهیلات ارزان قیمت و به موقع به واحدهای تولیدی به منظور برطرف کردن مشکلات خود از جمله خرید مواد اولیه و توسعه واحدهای خود ارائه تسهیلات از طرف بانکها با اسناد واحدهای تولیدی به جای ضامن جلوگیری از فعالیت دلالان با ارائه تسهیلات به واحدها
بازاریابی	برگزاری نمایشگاه‌های مختلف در سطح شهرستان و استان و کشور به منظور ارائه محصولات تولیدی واحدها در نمایشگاه‌ها تسهیل قانون صادرات محصولات تولیدی توسط دولت برقراری رابطه سیاسی مطلوب با کشورهای همسایه به منظور اجازه صادرات و ورود تجار
آموزشی	برگزاری دوره‌های آموزشی مختلف توسط مدیریت ترویج سازمان جهاد کشاورزی

منبع: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری

ایجاد و گسترش صنایع در روستاها و ایجاد جریان تولیدی همه‌جانبه به عنوان مکمل و پشتیبان بخش کشاورزی باعث توسعه فضای کسب و کارآفرینی، افزایش رفاه و کاهش مهاجرت در مناطق روستایی می‌شود. اما متأسفانه در سال‌های اخیر مشاهده شده است که این صنایع آن گونه که انتظار می‌رفت در رونق و توسعه مناطق روستایی مؤثر نبوده و با مسائل و مشکلات فراوانی روبرو هستند به طوری که صنایع غذایی تبدیلی شهرستان کبودرآهنگ استان همدان نیز از این مشکلات مستثنی نبوده است، لذا در این پژوهش کیفی به عارضه‌یابی این صنایع از دید صاحبان آنها و ارائه‌ی راهکارهای کاربردی جهت رفع عارضه‌ها پرداخته شد.

همان‌طور که در نتایج نیز ارائه شد، یکی از مهمترین مسائل که نمونه‌های تحقیق به آن تأکید زیادی داشتند، مشکل مالی و عدم نقدینگی این واحدها بود. کمبود نقدینگی، بالا بودن سود بانکی، بالا بودن حق بیمه کارگران، عدم حمایت دولت از پرداخت حق بیمه کارگران، نبود تسهیلات خاص و عدم سرمایه کافی به منظور برطرف کردن نیازهای واحدها وضعیت کنونی صنایع غذایی تبدیلی روستایی شهرستان کبودرآهنگ را با مشکلات جدی روبه‌رو ساخته است و می‌توان گفت نه تنها در شهرستان کبودرآهنگ بلکه همان‌گونه که مطالعات قبلی سیمزاری (۱۳۸۴)، براری و مدیر (۱۳۹۵)، بهزاد نسب (۱۳۹۴)، مرادی و همکاران (۱۳۹۴)، کرمی و مردانی (۱۳۹۱)، Patel (2012) Bass and Chavda (2013) نشان می‌دهد

مشکلات اساسی مواجه خواهد شد زیرا تولید کنندگان واحدهای صنایع غذایی اغلب به شیوه سنتی پیش رفته و در خصوص ذائقه مصرف کنندگان و نیاز بازار مطالعه و تحقیق چندانی نمی کنند. مشکل نیروی انسانی و مدیریتی نیز از دیگر عارضه‌هایی واحدهای صنایع غذایی تبدیلی بود. نمونه‌های تحقیق همان طور که مرادی و همکاران (۱۳۹۴)، کرمی و مردانی (۱۳۹۱)، Kazungu & Tang Guuroh (2014)، Patel & Chavda (2013) نیز در این مورد اذعان داشتند، نیروی متخصص در زمینه صنایع غذایی در منطقه کم است. همچنین آنها بیان داشتند که با توجه به گران بودن حق بیمه کارگری، آنها مجبور هستند که نیروی کار را به صورت روزمزد بگیرند، لذا این امر مشکلاتی را برای آنان به وجود آورده است، چون برخی مواقع با نبود نیروی کار مواجه می‌شوند و در مواردی، نیروی روزمزد دلسوزی نیروی دائمی را برای آنها ندارد.

مشکل عدم آموزش‌های مناسب، یکی دیگر از مسائلی بود که نه تنها نمونه‌های پژوهش به آن تأکید داشتند بلکه Patel & Chavda (2013) نیز عدم وجود آموزش‌های مناسب و نداشتن تخصص و مهارت لازم را سبب عدم توسعه مناسب این واحدها و نبود کیفیت مناسب و بازار پسند در محصولات تولیدی دانستند. نمونه‌های پژوهش در این مورد بیان داشتند که عدم آموزش‌های لازم به پرسنل (عدم برگزاری دوره‌های آموزشی منظم و مورد نیاز واحدها) از جمله نگرانی و کنترل مواد غذایی و عدم آموزش‌های زیست محیطی به پرسنل به جای قوانین سخت و دست و پا گیر محیط زیست، از جمله نیازهای آموزشی بود که افراد مورد مطالعه به آن اشاره داشتند و بیان داشتند که در این زمینه‌ها ارگان‌های مرتبط فعالیت چندانی برای آموزش آنان انجام نداده‌اند. در نهایت، بلایای طبیعی نیز عارضه دیگری

در شهرستان‌ها و استان‌های دیگر و حتی صنایع تبدیلی موجود در روستاهای خارج از کشور نیز این مسائل و مشکلات سبب رکود واحدها و صنایع روستایی شده است.

از دیگر مشکلات صنایع غذایی تبدیلی کبودرهنگ که در این پژوهش مشخص گردید می‌توان به موانع قانونی دست و پا گیر اشاره کرد که نه تنها بیشتر مالکان واحدها به آن اذعان داشتند بلکه پژوهش مرادی و همکاران (۱۳۹۴) نیز ضمن تأیید این موضوع بیان داشت که موانع و مشکلات قانونی که در توسعه و ایجاد واحدها وجود دارد سبب بی انگیزگی بسیاری از مالکان برای ادامه ی فعالیت شده است. وضع قوانین و مقررات مناسب بستر و شرایط فعالیت و رقابت در عرصه اقتصادی را تسهیل و مهیا می‌کند و اگر به نادرستی به کار گرفته شود، می‌تواند به عنوان مانعی بر سر راه فعالیت‌های اقتصادی عمل کند. مشکل دولتی- سازمانی نیز از جمله عارضه‌های پیش روی صنایع غذایی تبدیلی- کارگاهی بود که اکثر مالکان این صنایع به آن تأکید داشتند. در این زمینه توان به اخذ مالیات از واحدها و صنایع اشاره نمود که امروزه به دغدغه و مشکل اصلی بسیاری از مالکان تبدیل شده است. در بسیاری از مطالعات دیگر به مشکل نیز اشاره شده است (مرادی و همکاران، ۱۳۹۴؛ سیمزاری، ۱۳۸۴؛ لغمجانی و همکاران، ۱۳۹۱؛ Bass, 2012).

مشکل در وضعیت بازار و بازاریابی نیز از جمله مسایل پیش‌روی واحدهای صنایع غذایی تبدیلی بودند. با مقایسه نتایج این پژوهش با مطالعات مرادی و همکاران (۱۳۹۴)، Kazungu & Tang Guuroh (2014)، Patel & Chavda (2013) می‌توان گفت اگر دولت در زمینه ی فروش محصولات و فراهم نمودن بستر و زمینه ی لازم جهت فروش محصولات این واحدها را حمایت نماید توسعه فعالیت واحدها با

بود که نمونه‌های پژوهش به آن اشاره داشتند و همان گونه که Kazungu & Tang Guuroh (2014) اشاره نمودند پیامد این قبیل مسایل، عدم رضایت و بی‌انگیزگی مالکان واحدها جهت ادامه فعالیت خود می‌باشد.

پیشنهادها

با توجه به اینکه یکی از مهمترین مشکلات پیش روی صنایع غذایی تبدیلی موانع قانونی موجود بود، طبق این نتیجه پیشنهاد می‌شود که بازنگری در قوانین سخت و دست و پا گیر، ثبات قوانین، آیین‌نامه‌ها و رویه‌های اجرایی در راستای بالابردن قدرت برنامه‌ریزی صنایع غذایی، شفاف‌سازی قوانین مالیاتی به منظور راه‌اندازی یا توسعه صنایع تبدیلی روستایی، مورد نظر قرار گیرد.

- مشکل مالی و اعتباری بود و عدم پرداخت تسهیلات به این واحدها نیز از جمله این مشکلات بود، لذا لازم است بانک‌ها و موسسات اعتباری غیربانکی با احساس مسئولیت و اهتمام عالی، همگام با سیاست‌های دولت، نقش و رسالت خویش را به نحو شایسته به انجام رسانده و با بهره‌گیری بهینه و هدایت صحیح منابع مالی موجود، بسترهای خارج نمودن صنایع غذایی تبدیلی از رکود را فراهم نمایند.

- نتایج تحقیق نشان داد که از مشکلات دیگر این کارگاه‌ها، وجود تولیدکنندگان غیر مجاز است، با توجه به اینکه این صنایع نیاز به تکنولوژی پیشرفته ای ندارد (همانند کارگاه‌های شوریجات و ترشیجات)، تولیدکنندگان غیر مجاز زیادی در این زمینه‌ها فعالیت می‌کنند که بر بازار این محصولات تأثیر منفی می‌گذارند، لذا پیشنهاد می‌شود که این گونه واحدها را تعطیل کرد و یا جهت ارتقای کیفیت تولید محصولات به آنان کمک کرد تا

شرایط لازم جهت اخذ مجوز فعالیت دریافت نمایند. زیرا تولید واحدهای غیرمجاز در عرصه صنایع غذایی سلامت مصرف کنندگان را به مخاطره خواهد انداخت.

- از دیگر نتایج تحقیق عدم آموزش‌های لازم به پرسنل در زمینه‌های مختلف، مانند سواد زیست محیطی بود، به طوری که این واحدها در راستای توسعه و گسترش صنایع خود به حریم محیط زیست احترام نمی‌گذارند باعث آلودگی و مشکلات زیست محیطی فراوانی می‌شوند، بنابراین در این زمینه برگزاری کلاس‌های آموزشی مختلف برای مالکان و پرسنل آنها در زمینه‌هایی همچون زیست محیطی، نگهداری و کنترل مواد غذایی و ... ضروری به نظر می‌رسد.

با توجه به اینکه یکی از نتایج پژوهش، مشکل مالکان این واحدها در پرداخت حق بیمه کارگری بود و اینکه آنها مجبور بودند از کارگران روزمزد استفاده کنند که خود پیامدهای دیگری را مانند عدم دلسوزی کارگر برای کارگاه بود، لذا پیشنهاد می‌شود، دولت مساعدت لازم را در پرداخت حق بیمه کاری توسط مالکان واحدهای کوچک روستایی، با پرداخت یارانه به آنها به مالکان داشته باشد.

- بازاریابی و فروش محصولات از مشکلات دیگر واحدها بود، بنابراین با برگزاری نمایشگاه‌های مختلف به منظور عرضه محصولات تولیدی واحدهای تبدیلی - کارگاهی روستایی می‌توان بخشی از این مشکل را برطرف کرد. همچنین ایجاد تنوع در محصولات از طریق صنایع تبدیلی قدرت پاسخگویی بازار به مصرف کنندگان با سلیقه‌های مختلف را افزایش داده و به این ترتیب موجب بالا رفتن میزان صادرات در مواد غذایی می‌شود. از سوی دیگر با کاهش حق گمرکی

۹. عسگری، ع.، حاجی‌نژاد، ع.، اصغرپور، ح و محمدزاده، پ. ۱۳۸۳. بهره‌وری صنایع روستایی در ایران، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، ۵۸: ۱۴-۳۳.

۱۰. کرمی، آ و مردانی‌ادبی، ی. ۱۳۹۱. بررسی مسائل بازاریابی انگور شهرستان دنا، مجموعه مقالات همایش ملی توسعه روستایی، دانشگاه گیلان.

۱۱. کلاتری، خ.، عبدی، ر.، و ح موحد محمدی، ح. ۱۳۸۹. عوامل پیش برنده و بازدارنده ایجاد و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی در استان خراسان شمالی، اقتصاد کشاورزی، ۱۸(۷۰): ۳۷-۱۹.

۱۲. مرادی، خ.، آگهی، ح.، زرافشانی، ک و پاپ‌زن، ع. ۱۳۹۴. تحلیل کیفی چالش‌های فراروی صنایع تبدیلی انواع میوه در استان کرمانشاه (کاربرد نرم افزار NVivo)، پژوهش‌های روستایی، ۶(۳): ۵۱۴-۴۸۳.

۱۳. مطیعی لنگرودی، س. ح و نجفی کانی، ع. ۱۳۹۰. توسعه و صنعتی سازی روستا (نظریه‌ها، روش‌ها و راهبردهای توسعه صنعتی)، چاپ اول، دانشگاه تهران. ۲۲۷-۱.

14. Bass, H. 2012. *Mali's agro-industry: A SWOT analysis*, ITD annual Report, pp. 136-147.

15. Bouri, A., Breij, M., Diop, M., Kempner, R., Klinger, B. and Stevenson, K. 2011. *Report on support to SMEs in developing Countries through Financial Intermediaries*, dalberg, 3-39.

16. Jebadurai, D. 2013. *An overview of problems of rural entrepreneurs in India*, International Journal of Advanced Research in Management and social Science, 2 (7): 202-208.

17. Kazungu, M. and Tang Guuroh, R., 2014. *Assessing the potential of non-Farm and farm enterprises in spurring rural development in Uganda*. International Journal of Agricultural policy and research, 2(5): 198-202.

18. Patel, B. and Chavda, K. 2013, *Rural Entrepreneurship in India: Challenge and problems*, International Journal of Advance research in computer Science and Management Studies, 1(2): 28-37.

محصولات تولیدی این واحدهای کوچک، صادرات این محصولات را تسهیل کنند.

منابع

۱. اصغری لقمجانی، ص.، بدخش، ی. و فرهادی، و. ۱۳۹۱. بررسی مشکلات و چالش‌های توسعه صنایع روستایی (مطالعه موردی: روستاهای بخش لنده، شهرستان کهکلوپه)، خلاصه مقالات همایش ملی توسعه روستایی، گیلان، ۶۵.

۲. براری، د. و مدیری، ا. ۱۳۹۵. بررسی فرصت‌ها و چالش‌های پیش روی صنایع تبدیلی توت فرنگی با رویکرد پادافند غیرعامل (منطقه مورد بررسی استان کردستان)، همایش بین المللی افق‌های نوین در علوم کشاورزی، منابع طبیعی و محیط زیست، انجمن افق نوین علم و فناوری.

۳. بهزاد نسب، ج. ۱۳۹۴. بررسی وضعیت و چالش‌های فراروی صنایع غذایی و آشامیدنی با تأکید بر صنایع تبدیلی محصولات کشاورزی در ایران، کنفرانس بین المللی پژوهش‌های نوین در علوم کشاورزی و محیط زیست، ۱۹-۱.

۴. حاجی‌نژاد، ع.، اصغرپور، ح. و محمدزاده، پ. ۱۳۸۵. بهره‌وری صنایع روستایی در استان سیستان و بلوچستان، مجله جغرافیا و توسعه، ۸، ۴۱-۱۹.

۵. رضوی، س. ۱۳۹۷. شکوفایی اقتصاد روستایی در حمایت از کالای ایرانی، خبرگزاری صدا و سیما، <http://www.iribnews.ir/0081QN>

۶. رنجبر، ه.، حق دوست، ع.، صلصالی، م.، خوشدل، ع.، سلیمانی، م.، علی، بهرامی و بهرامی، ن. ۱۳۹۱. نمونه‌گیری در پژوهش کیفی: راهنمایی برای شروع، پژوهش دانشگاه علوم پزشکی ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۱۰(۳): ۲۳۸-۲۵۰.

۷. سازمان جهاد کشاورزی شهرستان کبودرآهنگ. ۱۳۹۳.

۸. سیمزاری، م. ۱۳۸۴. بررسی موانع و راهکارهای توسعه صنعتی در استان اردبیل، پایان نامه کارشناسی ارشد مرکز آموزش مدیریت دولتی استان اردبیل، ۵۱.

Gorgan University of Agricultural
Sciences and Natural Resources

Journal of Entrepreneurship in Agriculture Vol. 5 (4), 2019

<http://jead.gau.ac.ir>

DOI: 10.22069/jead.2020.17419.1398

Problem-finding of Rural Food-Processing Industries in Kaboudarahang Township to Rural Entrepreneurship Development

A.R. Hassan bagi¹, A.H. Alibaygi² and Z.Athari^{3*}

¹Master of Rural Development, Razi University of Kermanshah

²Associate Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Razi University, Kermanshah, Iran.

³Assistant Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Razi University, Kermanshah, Iran.

Received: 06/08/2019; Accepted:01/09/2020

Abstract

The development of Rural Food-Processing Industries can play an important and constructive role in increasing the income and promoting the livelihood of the villagers as the main contributors to food production and organizing the economic situation of the villages. These industries are very important solutions to balance and respond to challenges such as poverty and low income, urban and rural imbalances, low-income agriculture, migration, labor supply and food security, but they are facing with problems that have not been able to develop in terms of production, rural entrepreneurship and employment. This research was carried out with the aim of problems Identification of Rural Food-Processing Industries in Kaboudarahang Township of Hamadan province. The study population consisted of 79 units of rural food processing industries in kaboodarang County, Hamadan province that using purposeful sampling method and snowball technique. Data collection techniques were semi-structured interview. Based on the data analysis, the studied Food-Processing Industries had numerous problems in financial and credit, legal, organizational, marketing, educational, managerial aspects. The other major problems were the existence of speculators and unauthorized competitors and natural disasters. Finally, suggestions were given by unit owners about the problems.

Keywords: Processing Industries, Rural Industries, Rural Entrepreneurship, Rural Development.

---

*Corresponding author; z.athari@razi.ac.ir